

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

СВІТОГЛЯД – ФІЛОСОФІЯ – РЕЛІГІЯ

Збірник наукових праць

Заснований у 2011 р.

Випуск 4

За заг. редакцією д-ра філос. наук, проф. І. П. Мозгового

СУМИ
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2013

РОЗДІЛ 1

ФІЛОСОФІЯ

УДК 930.1

В'ячеслав АРТЮХ

ЦЕ СЛОВ'ЯНСЬКЕ СЛОВО “ІСТОРІОСОФІЯ”

У статті простежуються семантичні трансформації поняття “історіософія”.

Ключові слова: історіософія, філософія історії, теорія філософії історії, історична наука.

Постановка проблеми. Ретроспективне заглиблення у зміст поняття є сутнісною рисою філософського аналізу. Ще Ганс-Георг Гадамер (1900–2002) зазначав, що оскільки філософія як своєрідна система знань протилежна природничо-науковому типу знання з його специфічною штучною термінологією, то й філософські поняття живуть у самій мові філософа, а їх попередні смисли та контексти вживання мають безпосередній вплив на сам характер філософських висловлювань [6].

Аналіз актуальних досліджень. Історія понять є важливою складовою історико-філософської науки. Виникнувши ще наприкінці ХІХ ст., історія понять особливої популярності набуває, починаючи з другої половини ХХ ст. Тут крім праць самого Г.-Г. Гадамера варто назвати творчі розробки німецького історика Райнгарта Козеллека (1923–2006) [17]. За Р. Козеллеком, будь-яке поняття, з одного боку, узагальнює деякий досвід, описуючи наявне буття, а з іншого – передбачає деяку нормативність, своєрідний проект майбутнього. Серед небагатьох праць українських науковців із цієї проблематики варто назвати монографію Михайла Мінакова, який дослідив зміст поняття досвіду [20].

Мета. Ми у своїй розвідці за предмет аналізу візьмемо слово “історіософія”, зважаючи на його сучасні претензії стати новою назвою для цілої області філософського знання – філософії історії. Зважаючи на таку важливість цього поняття, метою дослідження є: простеження

семантичних трансформацій терміна “історіософія” з моменту його виникнення і до сьогодні.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що у науковий обіг термін “історіософія” ввів польський лівогегельянець Август фон Цешковський (1814–1894) (у книзі “Prolegomena zur Historiosophie”. – Berlin, 1838) для позначення гегелівської філософії історії, а також спекулятивної теоретичної історії взагалі. Сам А. Цешковський писав, що “...завданням історіософії є: дослідити субстанціально минуле, піддати глибокому аналізу будь-які змістовні елементи людського життя, котрі дотепер розвинулися, розпізнати однобічну і розливу для всіх їх природу, їх боротьбу і взаємне пересилування, – означити спеціальні ділянки загального зв’язку, аби дійти усвідомлення собі того, в котрій з тих ділянок ми тепер знаходимося, котрі вже пройшли, а котрі нас ще чекають, перш ніж злетіти на найвищу вершину світового духу” [29, s. 18] ¹.

Таким чином, А. Цешковський започаткував винайденням поняття “історіософія” та його первинним смисловим наповненням розгортання в подальшому цілого віяла значень цього поняття.

Надалі у слов’янській гуманітарній традиції спостерігається формування двох основних смислових ліній поняття “історіософія”. Відомий російський історик і соціолог Микола Карєєв (1850–1931), вчений з виразним позитивістським спрямуванням своєї методології, у своїй докторській дисертації “Основні питання філософії історії” (1883) дає визначення філософії історії як “абстрактно-феноменологічного зображення змін в житті людства” [11, с. 109]. Філософія історії – це не соціологія, законів розвитку суспільства вона не відкриває, навпаки, вона як і історія є наукою про явища (феномени). На думку М. Карєєва, опис явищ зовсім не виключає узагальнюючого підходу. Сам відбір, фіксація і осмислення історичних фактів вже передбачає абстрагуючу точку зору. Тому він і називає філософію історії абстрактно-феноменологічною наукою. Точніше, це все те ж “зображення всесвітньої історії, тільки доведене до вищого ступеня абстрактності”. Історіософію ж інколи називають аналогом філософії історії, але, за М. Карєєвим, це, насамперед, *теорія* філософії історії: “Під іменем історіософії ми розуміємо не що інше, як загальну теорію філософії історії, як існує загальна теорія історичної науки – історика. Це чисто практична дисципліна, яка повинна, так сказати, дати звід принципів, якими зобов’язаний керуватися філософ історії” [11, с. 109].

У третьому (скороченому) виданні “Основных вопросов философии истории” (1897) російський історик чіткіше визначає зміст історіософії: “Філософією історії ми називаємо історію людства з філософської

точки зору, а філософську теорію історичного знання й історичного процесу, взятого абстрактно, називаємо історіософією: остання повинна запозичувати свої висновки з філософії (найзагальніші погляди), з “історики”, тобто теорії історичного знання (методи) і із психології та соціології (закони духового і соціального життя), щоб бути теорією філософії історії, системою її загальних ідей і принципів...” [12, с. 9].

Отже, історіософія – це і теорія історичного процесу, і теорія історичного знання. Важливим видається також той факт, що на цьому етапі інтерпретації “історіософії” до наук, з яких історіософія запозичує свої висновки, М. Карєєв відніс і таку на той час “номологічну” науку, як соціологія. Фактично він ввів соціологію до складу історіософії як “загальної підготовки філософії історії”. Бо, наприклад, таке соціологічне поняття як прогрес є вихідним принципом, методологічним керівництвом до філософського огляду історії.

Якщо завдання філософії історії постає в пошуку смислу дійсної історії, суду над її ходом в його результатах для окремих груп особистостей і для всього людства, у відповіді на питання про напрям долі людства, то історіософія дає “загальні принципи філософії історії” і вирішує “питання про відношення між філософським умоспогляданням і фактичними даними історичної науки, загальні питання світогляду, які мають значення в історико-філософських працях, питання, які входять до теоретичних наук про людину. Завдання історіософії – уявить, чим повинна бути філософія історії, які суб’єктивні елементи ми маємо право до неї внести, в чому полягає сутність історичного процесу, взятого абстрактно, так сказати, механізм історії. Історіософія, коротше кажучи, є синтез теорій, якими повинна керуватися філософія історії” [12, с. 10].

В українській історично-теоретичній думці термін “історіософія” одним із перших почав вживати Михайло Грушевський (1866–1934). Вже у “Вступних замітках” до першого тому “Історії України-Руси” (1898) він писав: “Уживши старої історіософічної термінології, сі дві доби політичного українського життя – стару, книжну, і новішу – народню (козацьку), можна б назвати тезою й антитезою, що доходить до синтези в століттю українського відродження” [7, с. 20]².

Отже, знову ж, “історіософія” тут звично, як і у А. Цешковського, пов’язується з філософією Гегеля. Більше того, сам український історичний процес має у “раннього” Грушевського формулу гегелівської тріади: “теза” – постання держави як опонента та гнобителя суспільства (IX–XVI століття), замінюється на “антитезу” – боротьбу суспільства за своє визволення (XVI–XVIII століття), яка скінчилася, однак, безуспішно. У XIX столітті настане доба “синтези”, коли інтелігенція, з’єднавшись з народом, створить вільне суспільство.

А ось у колі карєєвських тлумачень терміна “історіософія” знаходилися також деякі українські інтелектуали, але вже першої третини ХХ століття. Вони може й не розібралися в усіх тонкощах смислового наповнення цього терміна, але оцей потяг до “узагальнюючого”, “абстрагуючого” розуміння історіософії відчувається й у них. Так, у соціолога В’ячеслава Липинського (1882–1931) під “історіозофією” потрібно розуміти синтетичну частину конкретних історичних досліджень [18, с. 353], а у філософа Миколи Шлемкевича (1894–1966) “історіософією зветься перш за все спроби встановити загальні правила історичного чи суспільного розвитку, спроби підвести подібності в перебігу історії до загальних понять” [26, с. 191]. Згодом термін “історіософія” зустрічається і в працях Юліана Вассіяна, Віктора Петрова [21], Юрія Бойка-Блохина [3]. Потрібно також наголосити, що відновив зацікавленість категорією історіософії в українських гуманітарних науках уже в постсоветські часи відомий український історик Омелян Пріцак (1918–2006), для якого “історіософія – це теорія історії, філософське розуміння історичного процесу” [22, с. 45], тобто семантика історіософії у нього вписується, в цілому, в карєєвську традицію інтерпретації цього терміна.

Якщо ж повернутися знову до самого Карєєва, то потрібно сказати, що пізніше, у своїй “Історіології” (1915), він зробить важливі смислові уточнення. Тепер у нього теорія історичного процесу – це історіологія, а історіософія спрямовується на “теоретичне виявлення того, що таке історичне життя в його відношенні до людського існування” [13, с. 19]. Тому історіософські питання – це не просто об’єктивно-теоретичні питання про історичний процес, а насамперед питання “про кінцеву мету історичного процесу, про його смисл, який передається йому цією помисленою його метою, про його етичну сутність...” [13, с. 21]. Справді, деонтологічний (етичний) принцип передбачає підхід до історії з боку її можливого майбутнього, яке, у свою чергу, конструюється суб’єктивним людським інтересом у точці тепер. Саме ж можливе майбутнє, тобто як певний образ зреалізованої мети, постає крізь призму деонтології наслідком застосування етичної категорії належного до історичного процесу. Висунемо припущення, що саме така інтерпретація М. Карєєвим “історіософії” в “Історіології” послужила поштовхом для подальшого наповнення новими смисловими нюансами цього терміна у творчості російських мислителів ХХ століття, наприклад, як розгадки “долі” Росії, “смислу” її історії, “кінця” історії тощо.

Таким чином, постає друга смислова лінія в тлумаченні терміна “історіософія”. Започаткував її відомий російський філософ Микола

Бердяєв (1874–1948). У 1930 році він опублікував статтю “О характере русской религиозной мысли XIX-го века” (Современные записки. – 1930. – № 42. – С. 309–343), в якій вказав на таку смислову специфіку предмета історіософії: “Оригінальна російська думка народжується як думка історіософська. Вона намагається розгадати, що помислив Творець про Росію. Який шлях Росії й російського народу в світі, чи той, що й шлях народів Заходу, а чи взагалі особливий, свій шлях? Росія і Європа, Схід і Захід, ось основна тема російської рефлексії, російських розмислів” [1, с. 5].

М. Бердяєв сам себе називав історіософом [2, с. 257] і вважав, що основна проблема історіософії – проблема смислу історії – чільно пов’язана з іудаїзмом та християнством, а не давньогрецькою філософією. Для нього справжня історіософія є “філософія історії есхатологічна, є розуміння історичного процесу в світлі кінця, і в ній є елемент профетичний” [2, с. 266]. Ще раз наголосимо, що реанімував цей термін саме М. Бердяєв: ні у С. Франка, ні у Л. Карсавіна, ні у “євразійців”, які в 20-х роках ХХ століття теж писали на теми філософії історії, термін “історіософія” не зустрічається. Та й у самого “раннього” М. Бердяєва у таких його “історіософських” працях як “Доля Росії” (1918) чи “Сенс історії” (1923) його немає.

Бердяєвську лінію в інтерпретації змістового наповнення терміна “історіософія” продовжив розвивати й російський філософ та богослов Василь Зеньковський (1881–1962). У своїй “Історії російської філософії” (1948) він наголошував, що історіософія – це філософія історії, але специфічна, “російська” філософія історії.

“Російська думка всуціль історіософічна...”, – слідом за М. Бердяєвим твердив він, – тому, що вона постійно звернена до питань про “смысл” та “кінець” історії. Їй притаманні крім есхатологічності ще й риси утопічності [10, с. 16].

І, врешті, за В. Зеньковським, в історіософії при аналізі історичної дійсності обов’язково привноситься “оцінковий момент” [10, с. 17].

Саме такі тлумачення дозволили пізніше, вже в часи “перебудови”, стверджувати тодішньому советському історику російської філософії Михайлу Масліну, що з поняттям “історіософія” звичайно асоціюється “релігійно-ідеалістичне осмислення історії” [19, с. 71].

Але в тій же советській філософії спостерігається й інша тенденція в інтерпретації смислу “історіософії”. Мова йде про відродження ранньої карєєвської лінії розуміння цього феномену. Так, ще у 1982 році російський советський філософ науки Анатолій Ракітов пропонував вважати історіософією “осмислення історії, точніше, теоретичне знання про історію” [23, с. 145]. І хоча А. Ракітов і твердив, що, вживаючи

термін “історіософія”, він не пов’язує себе з попередніми значеннями і смислами [23, с. 145], але далі він пише, що історіософія – це теоретичний тип знання, який надбудовується над емпіричною історіографією і намагається зрозуміти на рівні свого предмету закономірні зв’язки, тенденції, загальні схеми реального історичного процесу [23, с. 153]. Бо “запозичена із філософії природознавства і філософії права і перетворена у відповідному напрямку, ідея історичного закону ставала центральною проблемою і у певному розумінні системотворчим принципом історіософії...” [23, с. 150]. Таким чином інтерпретацію А. Ракітова можна все таки вважати поверненням до соціологічно-позитивістського типу тлумачення цього терміна.

Інший філософ науки, Володимир Філатов, уже в постсоветські 90-ті роки писав, що у такому феномені, який “в західній філософській літературі називають “субстанційною”, “матеріальною”, інколи – “спекулятивною” філософією історії”, ставиться завдання віднайти в подіях минулого деякі загальні закономірності і структури або ж виявити у них загальний “смісл” історії, її “мету”, “призначення” [25, с. 484]³. І далі, спираючись на аргумент вже існуючої традиції, як на щось само собою зрозуміле, російський науковець робить висновок, що “в російській філософській мові така філософія історії часто називається “історіософією” [25, с. 484].

Далі російський науковець Юрій Кімелев узагальнив всі погляди на проблематику предметного поля “субстанціональної” чи “спекулятивної” філософії історії. Для нього основними завданнями цієї складової філософії історії постають: “1) встановлення головних причин і факторів історії як такої (закони чи природні фактори, наприклад), 2) онтологічна концептуалізація її першовитоків, 3) “хронологічне й процесуальне членування історичного життя”, 4) “загальні форми” або “фігури” перебігу історії” (лінія, коло, спіраль), 5) проблема смислу історії” [14, с. 5–6].

При такому сприйнятті філософія історії має дві складові – субстанціональну (вона ж – онтологічна, метафізична, спекулятивна) філософію історії та гносеологію (вужче – епістемологію) історії. Предмет субстанціональної філософії історії наближається тоді до предмету історіософії.

Ну, і вже процедуру по остаточному ототожненню предметів “субстанціональної” філософії історії та історіософії, продовжуючи традицію А. Ракітова, В. Філатова та Ю. Кімелева, досить вдало здійснила у своїй статті Ольга Русакова [24]. У неї історіософія – це “особлива область філософсько-історичного знання і творчості”, об’єктом

якої постає “об’єктивне історичне буття, об’єктивний історичний процес як відтворення суспільного життя” [24, с. 55]. Цієї ж лінії притримується і Наталя Зайцева, яка у своїй докторській дисертації схиляється до думки, що історіософія є досвідом “специфічного сутнісно-онтологічного осмислення історичного життя або своєрідної “метафізики історії” [9, с. 279]. Сюди ж можна віднести й погляди української дослідниці Тамари Ящук, для якої історіософія передбачає настанову “на якесь сутнісно-онтологічне осягнення історичного життя” [28, с. 33]. Отже, “історіософія” постає тоді просто російським чи українським називанням того ж самого, що в західній філософській традиції має назву “онтологічна”, “субстанціональна”, “спекулятивна” чи “матеріальна” філософія історії. Іван Бойченко у своїй узагальнюючій праці також пише, що історіософія – це, насамперед, певний “вимір”, “площина”, “грань”, “іпостась” філософії історії [4, с. 130–132]. Другою складовою філософії історії у нього є теорія історичного пізнання або формальна філософія історії. І третьою складовою – методологія історії. Проблемне поле історіософії, на його думку, включає в себе проблеми початку і кінця історії, причинно-наслідкових зв’язків, історичної закономірності, мети та сенсу історії [4, с. 132–161].

Культивування ж бердяєвських конотацій поняття “історіософія” особливо стало популярним, починаючи з доби “перестройки”, серед російських інтелектуалів патріотичного спрямування, у творах яких воно обслуговує ідею “особливого цивілізаційного шляху Росії”. Вони вважають, що для адекватного відображення глибинних смислів російської історії західноєвропейський термін “філософія історії” не надто підходить. Неповторність російського історичного процесу і на рівні рефлексій над ним повинна вилитися у називатися неповторним поняттям, яке вказує на відсутність моменту типологізації із тими теоріями історичного процесу, що втілилися в назві “філософія історії”. Це слово – “історіософія”. Бо називання – це не механічне відображення предмету на поняттєвому рівні, навпаки, у слові міститься якась сутність російськості.

Знову ж таки, “історіософія” при такому розумінні нерозривно пов’язується з релігійним (православним) сприйняттям історичного процесу. З їх точки зору вся людська історія сприймається як розкриття Божого промислу в часовій перспективі. Історіософія тоді орієнтується на осягнення внутрішнього смислу російської історії, що в кінцевому результаті закорінюється в Богові. Народ постає народом тільки в тій мірі, в якій володіє вічною соборною душею, що відображає творчий помисел Бога про російський народ і відповідний помисел цього народу

про себе. Тому складовими проблемного поля історіософії буде питання про мету та сенс історії, про можливість завершення людської історії, пошуки справжньої таємниці історії, осмислення основ історичного буття російського народу, пошуки коренів та прозріння майбутньої долі цього народу. Звідсіля і такі риси патріотично зрозумілої історіософії як телеологізм, провіденціалізм, есхатологізм та теургізм.

Постійне наголошування на відмінності європейської філософії історії й російської історіософії привело деяких філософів-раціоналістів взагалі до крайньої позиції, тобто до заперечення можливостей існування останньої. Так, відомий польський католицький філософ Юзеф Бохенський (1902–1995) відніс історіософію до сфери знань забобонного характеру. Для нього історіософія є “уявна філософія історії, що ніби здатна передбачити майбутнє. Історіософія є марновірством, бо ніякої основи для довгострокових прогнозів у неї немає” [5, с. 72].

Послабленим варіантом цієї крайньої позиції слугують погляди тих науковців, що взяли за зразок істинності західноєвропейську модель філософії історії. Так, на думку Костянтина Кислюка, по відношенню до філософії історії історіософія є своєрідною “недофілософією”. Для нього це особлива форма теоретичного рівня історичного пізнання, яка розміщується між філософією історії й “історичною міфологією”. В порівнянні з філософією історії історіософія характеризується “логічною полегшеністю”, поверховістю, суб’єктивністю й спекулятивністю, спрощеністю моделей історичного пояснення [16, с. 29–30]. В іншому місці він пише, що історіософія – це “проміжне утворення” між християнською теологією історії та класичними формами філософії історії [15, с. 15].

Висновки. Таким чином внаслідок довгого існування в гуманітарних науках, будучи включеним у різні пізнавальні ситуації і набуваючи при цьому все нових і нових значень, типологічно зараз слово “історіософія” стало реально полісемантичним. Що є причиною зміни смислів цього поняття в історії? По-перше, слово є називанням якогось предмету. Якщо предмет змінюється, а слово залишається тим самим, то це приводить до виникнення нових смислів і у змісті самого слова (поняття), які відображають нові змісти у самому предметі уваги дослідника. По-друге, виникнення нових смислів у слові пов’язується із суб’єктом, тобто дослідником. Саме дослідник може привносити в зміст поняття якісь такі смисли, що не відображають предмет, а є, приміром, відображенням його світоглядної позиції чи його індивідуального наукового досвіду.

Примітки

- ¹ Російський філософ Густав Шпет (1879–1937) у межах інтерпретації Цешковським гегелівської філософії історії як історіософії писав, що “носій соціального й історичного, – дух, – складає предмет такої онтологічної дисципліни, яка носить назву філософії історії або історіософії” [27, с. 24].
- ² І пізніше, у своїх спогадах (написаних у 20-ті роки ХХ століття), згадуючи становлення світогляду в молоді роки, М. Грушевський також добре пам’ятає, що термін “історіософія” стосується саме філософії історії Гегеля: “В поміч підспіла історіософія Гегеля – його космічний дух, що усвідомлює себе в людстві, і різні національні культури являються різними стадіями, чи ступенями цього космічного усвідомлення. За світом германським має виступати на арену світової творчості і свідомості світ слов’янський, і в нім поруч народності великоруської повинна в повній мірі розгорнутись і проявити себе народність українська” [8, с. 137].
- ³ Спочатку ця стаття була опублікована під назвою: “Историософский и критический подходы в философии истории // Проблемы методологии. – Самара: Самарский университет, 1998. – С. 88–104”.

Література

1. Бердяев Н. А. О характере русской религиозной мысли XIX века / Николай Бердяев // Н. Бердяев о русской философии : в 2 ч. – Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1991. – Ч. 2. – С. 3–31.
2. Бердяев Н. Самопознание : опыт философской автобиографии / Николай Бердяев. – М. : Мысль, 1990. – 320 с.
3. Бойко, Ю. Проблеми історіософії українського націоналізму / Юрій Бойко // Визвольний шлях. – Мюнхен, 1983. – Кн. 1. – С. 81–93; Кн. 3. – С. 345–353.
4. Бойченко І. В. Філософія історії : [підручник] / І. В. Бойченко. – К. : Знання, 2000. – 724 с.
5. Бохеньский Ю. Сто суеверий. Краткий философский словарь предрассудков / Юзеф Бохеньский ; [пер. з польск. М. М. Гуренко]. – М. : Прогресс-ВІА, 1993. – 189 с.
6. Гадамер Г.-Г. Історія понять як філософія / Г.-Г. Гадамер; [пер. з нім. М. Кушніра] // Гадамер Г.-Г. Істина і метод : у 2 т. – К. : Юніверс, 2000. – Т. II. – С. 73–85.
7. Грушевський, М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / Михайло Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – Т. 1. – 649 с.
8. Грушевський М. Спомини / Михайло Грушевський // Київ. – 1992. – № 3. – С. 131–142.
9. Зайцева Н. В. Историософия как метафизика истории : опыт эпистемологической рефлексии : дис. ... докт. филос. наук / Н. В. Зайцева. – Самара, 2005. – 297 с.
10. Зеньковский В. В. История русской философии: в 2 т. / Василий Зеньковский – Л. : ЭГО, 1991. – Т. I. – Ч. 1. – 223 с.
11. Кареев Н. И. Основные вопросы философии истории. Критика историософических идей и опыт теории исторического процесса : в 2 т. / Николай Кареев – М., 1883. – Т. 1. – 346 с.
12. Кареев Н. Основные вопросы философии истории. Обе части в одном томе / Николай Кареев. – СПб., 1897. – 456 с.
13. Кареев Н. Историология (теория исторического процесса) / Николай Кареев. – Пг., 1915. – 320 с.

14. Кимелев Ю. А. Философия истории. Системно-исторический очерк / Ю. А. Кимелев // Философия истории. Антология. – М. : Аспект Пресс, 1995. – С. 3–19.
15. Кислюк К. В. Це зручне слово “історіософія” / Костянтин Кислюк // Наукові записки Національного університету “Києво-Могилянська академія” : Філософія та релігієзнавство. – К., 2004. – Т. 25. – С. 14–18.
16. Кислюк К. В. Історіософія в українській культурі : від концепту до концепції / Костянтин Кислюк. – Харків : ХДАК, 2008. – 288 с.
17. Козеллек Р. Минуле майбутнє. Про семантику історичного часу / Райнгарт Козеллек ; [пер. з нім. В. Шведа]. – К. : Дух і Літера, 2005. – 380 с.
18. Липинський В. Листи до братів-хліборобів / В'ячеслав Липинський. – Київ; Гарвард : Б. в., 1995. – 472 с.
19. Маслин М. А. Современные буржуазные концепции истории русской философии. Критический анализ / М. А. Маслин. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1988. – 208 с.
20. Мінаков М. Історія поняття досвіду / Михайло Мінаков. – К. : ПАРАПАН, 2007. – 380 с.
21. [Петров В. П.] Віктор Бер. Історіософічні етюди / Віктор Петров // МУР. – 36. II. – Мюнхен ; Карльсфельд, 1946. – С. 7–18; 36. III. – Мюнхен ; Карльсфельд, 1947. – С. 7–10.
22. Прицак О. Історіософія та історіографія Михайла Грушевського / Омелян Прицак. – К. ; Кембридж : Б. в., 1991. – 80 с.
23. Ракитов А. И. Историческое познание / А. И. Ракитов. – М. : Политиздат, 1982. – 304 с.
24. Русакова О. Ф. Историософия : структура предмета и дискурса / О. Ф. Русакова // Вопросы философии. – 2004. – № 7. – С. 48–59.
25. Филатов В. П. История, историография и методология истории / В. П. Филатов // Наука глазами гуманитария / отв. ред. В. А. Лекторский. – М. : Прогресс-Традиция, 2005. – С. 483–500.
26. Шлемкевич М. Сутність філософії / М. Шлемкевич. – Париж ; Нью-Йорк ; Мюнхен : Б. в., 1981. – С. 87–255.
27. Шпет Г. Г. История как проблема логики : критические и методологические исследования / Густав Шпет. – М. : ЛИБРОКОМ, 2011. – 475 с.
28. Ящук Т. І. Філософія історії : курс лекцій / Тамара Ящук. – К. : Либідь, 2004. – 536 с.
29. Cieszkowski August. Prolegomena do Historiozofii [Текст] / August Cieszkowski. – Poznań, 1908. – 138 s.
Отримано 30.01.2013

Summary

Artyukh Vyacheslav. This Slavic word “historiosophy”.

The article traces the semantic transformation of the word “historiosophy”. It is emphasized that the term “historiosophy” became a Slavic substitute of the term “philosophy of history”. It is noted that the Polish philosophical thought was the creator of the term molodohehlyanets A. Tseshkovsky and has raised it within the Russian intellectual tradition of the known historian and sociologist Nicholas Kara. The Ukrainian historian Mykhailo Hrushevsky was the first one who began to use the term “historiosophy”. Nowadays the term actually coincides

with the content in substantive manner understandable philosophy of history. It is concluded that the semantic history of the term is associated, firstly, with the change of the subject of philosophy of history; secondly with the subject of research, and thirdly, with attempts since nationalization understanding of the historical process.

Keywords: *historiozofia, philosophy of history, philosophy history theory, historical science.*

УДК 371.13:78:57.017.5:37.035–057.87

Людмила БУЛАТОВА

ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІДОМОСТІ ВИКЛАДАЧА МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

В статті розглянута проблема формування нової свідомості педагога мистецьких дисциплін з позиції гендерної парадигми. Висвітлені сучасні тенденції в освіті та мистецтві. Акцентована увага на значенні гендерного знання у формуванні свідомості сучасного педагога, характері його відносин з світом, залежності сприйняття і усвідомлення смислу художніх образів мистецьких творів від традиційних гендерних стереотипів та соціокультурного досвіду.

Ключові слова: *гуманізація освітнього простору, стереотипність мислення, гендерна свідомість, гендерна парадигма, гендерний підхід, паритетні відносини, гендерні знання, суб'єктивний досвід, модернізація освіти, комплексна система гендерного виховання.*

Постановка проблеми. Розвиток освіти в сучасному суспільстві визначається сьогодні через призму європейської інтеграції, що обумовило новий підхід до методології виховання і навчання. Гуманістична стратегія в культурі і освіті висвітлила потребу адекватного пізнання “іншого”, “включення” в перспективу іншого, осмислення і прийняття його суб'єктивного досвіду як в соціумі, так і в мистецтві. Суб'єктивний досвід як основний феномен в розвитку особистості посідає центральне місце серед ідеалів гуманного ставлення до людини. Сучасна реальність, в зв'язку з цим, вимагає осмислення нових моделей жіночого і чоловічого буття, взаємодію “соціальних акторів” (індивідуальних і колективних), як можливість удосконалення відносин в суспільстві, виведення їх на рівень гендерного паритету.

Соціокультурні детермінанти, які багатою мірою визначають якісні характеристики особистості, її установки, цінності, здатність до самореалізації все активніше виходять на перший план. Сучасна освіта, яка